

LITERE

RĂZBOIUL DIN TRANSNISTRIA: ÎNTRE FICȚIUNE ȘI MEMORIALISTICĂ

Victoria BELEA,

studentă, anul IV, Facultatea de Litere, Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 821.135.1-94(478).09

E-mail: victoria.belea99@gmail.com

Lucrarea își propune să analizeze tematica războiului transnistrean din perspectiva literară a memorialisticii și ficțiunii. Cu toate că războiul din 1992 este un subiect dureros, acesta continuă să influențeze realitatea politică, socială și identitară a Republicii Moldova. Tema este relevantă, dar este abordată insuficient, reflectându-se doar fragmentar sau indirect în literatura artistică. Or, abordarea temelor de actualitate în literatură este imperativă pentru a sensibiliza societatea, un articol în acest sens este al conferențiarului universitar Victoria Fonari *Durerea războiului de pe Nistru în textele artistice*, care explică ambiguitatea acestui război și analizează poezia și dramaturgia [2, p. 88-93]. Ne-am propus în acest articol să investigăm modul în care războiul din Transnistria este reflectat în literatura română contemporană prin prisma memorialisticii în volumul *O viziune din focarul conflictului de la Dubăsari* de Vlad Grecu și să analizăm romanele *Montana* și *Ecografie* de Alexandru Popescu. Aceste opere oferă perspective complementare despre același eveniment istoric.

Volumul *O viziune din focarul conflictului de la Dubăsari* se înscrie în categoria mărturiilor de război, fiind o cronică a unui participant și martor implicat la un conflict traumatizant ce capătă expresie literară. Textul își propune să recupereze, din perspectiva unui narator implicat, momente esențiale din primăvara și vara anului 1992 în Dubăsari, Corjova și Cocieri.

Subiectivitatea este principalul element al perspectivei memorialistice prezentă pe tot parcursul volumului: „fiind născut pe meleagurile acestea, sunt motivat să-mi împărtășesc părerea subiectivă, le place unora sau nu” [3, p.15]. Intenția subiectivității conferă scriiturii autenticitate și forță expresivă. Sesizăm stilul sobru, tonul indignat, evocarea directă a unor scene teribile de război, dar și accente reflexive și simbolice, alternând registrul informativ-documentar cu cel emoțional-afectiv. Observația realistă se succedă cu inserții de umor negru, ironie subtilă și intertextualitate – elemente ce conferă dinamism și profunzime narațiunii. Ironia devine un mecanism de apărare în fața ororii și un instrument de denunț al absurdului realității.

Grecu își exprimă frustrarea și critică pasivitatea autorităților de la Chișinău în fața agresiunii militare. Autorul semnalează lipsa de reacție promptă a guvernanților față de suferințele populației civile: „Chișinăul, oficial, nu s-a grăbit deloc să sară în

ajutor populației băștinașe” [3, p.5]. În antiteză apare Tiraspolul ce controlează mediul informațional, folosind propaganda: „Și oamenii îi credeau – instinctul gregar, intensificat de frică și ură, substituia rațiunea” [3, p.52]. În urma analizei comparative dintre autoritățile moldovenești și cele transnistrene reiese un contrast evident: Chișinăul – o autoritate indiferentă, absentă, depersonalizată, incapabilă să-și protejeze proprii cetățeni, Tiraspolul – un centru de comandă activ, manipulativ ce acționează militar și psihologic.

Viziunea adultului (din *O viziune din focarul conflictului de la Dubăsari*) asupra războiului diferă de cea a copilului, viziune reliefată în romanele *Ecografie* și *Montana* de Alexandru Popescu. Adultul este cel care înțelege natura și implicațiile conflictului, este conștient de grozăviile războiului și de consecințele pe termen lung ale acestuia (destrămarea relațiilor sociale, pierderea identității naționale, traume fizice și psihologice, pierderi materiale). Frământările sufletești pe care le are adultul chiar în timpul conflictului sunt o reacție instantanee. Percepția copilului este fragmentară, marcată de confuzie, iar sensul adevărat se decantează ulterior în procesul maturizării.

Romanul *Montana* este un exemplu de operă literară în care ficțiunea se împletește cu elementele biografice. Narațiunea se inspiră din biografia autorului, deoarece „cartea oferă chei de înțelegere inclusiv a personalității autorului și a operei sale, trimite lumini asupra zonelor de umbră și neliniște ce s-au înstăpânit în edificiul său identitar” [1, p.75]. Sesizăm unele elemente de memorialistică prezente în roman: perspectiva subiectivă („povestesc totul din perspectiva unui puști”), rememorarea evenimentelor istorice (căderea URSS, proclamarea independenței Republicii Moldova, izbucnirea și desfășurarea războiului de pe Nistru), dimensiunea documentară despre ororile războiului (crime de război, cruzime, violență, distrugerea caselor), prezența toponimelor atestate geografic (orașele Bender, Tiraspol, Chișinău, Maidstone, satele Hagimus, Parcani, Varnița ș.a.). Aceste elemente întăresc verosimilitatea și autenticitatea operei literare.

Structura românească este construită pe două planuri temporale contrastante: trecutul (copilăria lui Vanușa) și prezentul (viața de adult a lui Ivan). Perioada copilăriei are loc în Bender (Transnistria) și este marcată de sărăcie, instabilitate, violență, traume, război. Pe când adultul, care devine un jurnalist de succes în Maidstone (Marea Britanie), se confruntă cu probleme grave de sănătate mintală (depresie, atacuri de panică, crize de epilepsie) rezultate în urma mediului instabil în care a copilărit. Planurile temporale se contopesc atunci când Ivan găsește ceasul Montana, promis de tatăl său înainte de a muri.

Inițial, războiul din Transnistria este perceput de Vanușa ca extensie a jocului ce s-a împletit la un moment dat cu realitatea: „Sper să nu mint dacă voi spune că echipa mea obținuse o victorie strălucită împotriva inamicilor, înainte să înceapă războiul... adevăratul război” [5, p. 87]. Această paralelă subliniază naivitatea și inocența protagonistului care încă nu dispune de maturitate cognitivă pentru a distinge imaginarul de realitate. Adăpostiți în beci („ticsit cu oameni și conserve”),

mama, Vanușa, Eva (sora) și câțiva vecini vor petrece 5 zile ce „au durat o eternitate”. Panica instalată din cauza bombardamentelor este descrisă prin verbe cum ar fi „urlam”, „țipam”, „am înmărmurit” de către un copil ce devine martor și victimă în același timp. Consecințele războiului din Transnistria relatate în roman configurează un tablou devastator, consecințe ce au efect pe termen lung asupra individului și societății. Tot Ivan este cel care redă viața de după conflict prin filtrele de copil și, apoi, de adolescent.

Romanul *Ecografie* aduce în prim-plan drama psihologică și existențială a Ingei Rotaru-Kuzmin, o tânără de 19 ani, al cărei destin este marcat de războiul de pe Nistru, pierzându-și părinții în timpul conflictului armat din 1992. Rămasă orfană, femeia descoperă că soțul ei, Tihon, este, de fapt, ucigașul părinților săi. Adevărul devastator declanșează o criză profundă, un conflict interior ce o urmărește pe tot parcursul narațiunii. Acțiunea romanului se desfășoară în Tiraspol, un oraș marcat de ambiguitate politică. Transnistria este o regiune unde oamenii ajung să-și pună la îndoială propria identitate: „E foarte bizar să te naști pe un teritoriu disputat. (...) Suflete ne-moarte prin Transnistria, niște șoareci de laborator” [4, p.184].

Inga oscilează de la intenția de răzbunare la imposibilitatea de a-și ucide soțul: „era gata să-l nimicească pe Tihon cât era încă rănit și amețit de băutură. L-ar strângula și i-ar rupe vertebrele cervicale. (...) Apoi l-ar întinde pe dușumea, l-ar săruta pe buze și ar plânge toată noaptea deasupra trupului lui” [4, p.107]. Zbuciumul sufletesc se acutizează pe măsură ce Inga are senzația că poartă un plod toxic, o extensie a trecutului dureros: „Simți pornirea (...) să-l apuce de piciorușe pe bebe, să-l smulgă din trupul ei și să-l arunce în Nistru”. Instinctul matern este în confruntare cu trauma pierderii părinților, iar decizia de a ierta vinovatul este aproape imposibilă.

Structura narativă este inelară: același subiect este reluat la începutul și sfârșitul romanului. Narațiunea debutează cu scena uciderii unui biciclist de către foștii camarazi care nu l-au iertat că acesta a refuzat să mai facă afaceri ilegale cu arme. Ecoul acestui moment tragic este reluat la final unde descoperim scrisoarea copilului devenit adult adresată mamei sale, sensei Ingei Rotaru, după moartea tatălui, Tihon.

Romanul devine „ecografia” răniilor psihologice pe care a lăsat-o războiul transnistrean. Inga reprezintă vocea unei societăți marcate de război ce caută în continuare vindecarea. Tihon este călăul cu „o viață dublă sau triplă” care stăruie să păstreze „căldura din casă”, constituind avatarul trecutului violent ce se întoarce, agresorul ce trebuie judecat. Copilul celor doi soți (victimă și agresor), lipsit de nume și gen, ilustrează simbolul „copilului dintr-o țară-fantomă”, generația postsovietică transnistreană ce luptă pentru identitate.

În concluzie, operele analizate demonstrează că războiul lasă nu doar pierderi materiale, ci și traume psihologice profunde. Impactul războiului transnistrean continuă să producă efecte chiar și după „înghețarea” lui la distanță de peste trei decenii. Operele analizate contribuie la conștientizarea acestor efecte și la sensibilizarea cititorului despre acest subiect.

Referințe:

1. CENUȘĂ, Felicia. Aspecte ale dezrădăcinării în literatura română din Basarabia postbelică. În: *Revista studii de știință și cultură*, 2023, volumul XIX, nr. 3, p. 69-76.
2. FONARI, Victoria. Durerea războiului de pe Nistru în textele artistice. În: *Территориальная целостность государств и соблюдение прав человека*. Chișinău: s.n., 2014.
3. GRECU, Vlad. *O viziune din focarul conflictului de la Dubăsari*. Chișinău: Editura Prut Internațional, 2023.
4. POPESCU, Alexandru. *Ecografie*. Chișinău: Editura Arc, 2024.
5. POPESCU, Alexandru. *Montana*. Chișinău: Editura Arc, 2022.

Recomandat

Victoria FONARI, doctor în filologie, conferențiar universitar